

**Recenzja rozprawy doktorskiej
ks. mgra lic. Piotra Wachowskiego**

Wypełniając uchwałę Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu z dnia 24 maja 2023 roku, przekazaną przez Przewodniczącego Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne ks. dr hab. Zbigniewa Zaremskiego, prof. UMK pismem z dnia 29 maja 2023 roku – po wnikliwym zapoznaniu się z przedstawioną do oceny dysertacją doktorską ks. mgra lic. Piotra Wachowskiego na temat: „Soborowa wizja Kościoła jako *communio* na przykładzie życia i duszpasterskiej posługi księdza Zygmunta Trybowskiego”, napisaną w Katedrze Teologii Systematycznej pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Jana Perszona (Toruń 2023, ss. 435) – **jednoznacznie stwierdzam, że rozprawa spełnia wszystkie wymagania stawiane pracom doktorskim** określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2003 nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami) i przedkładam wniosek Radzie Dyscypliny Nauki Teologiczne Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu o dopuszczenie ks. mgra lic. Piotra Wachowskiego do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

Uzasadnienie:

Sformułowany powyżej wniosek uzasadniam w następujących częściach:

1. Struktura pracy
2. Treść rozprawy (ocena warstwy merytorycznej)
3. Metoda dysertacji (ocena warstwy metodologicznej)
4. Ocena edycyjnej warstwy rozprawy doktorskiej
5. Wniosek końcowy.

Biorąc pod uwagę współczesną refleksję teologiczną, zwłaszcza nurt pastoralny, można z całym przekonaniem uznać, iż duch Soboru Watykańskiego II nieustannie pobudza wspólnotę Kościoła, do odkrywania głębi tożsamości i wizji Kościoła – Ludu Bożego – Komunii, wypracowanej przez Ojców Soborowych, która naocznie realizuje się w życiu konkretnych osób i wspólnot. Cenną próbę ukazania ciągle żywego i przynoszącego dobre owoce soborowego modelu Kościoła, podjął ks. mgr lic. Piotr Wachowski, prezentując życie i dzieło ks. Zygmunta Trybowskiego (1936-2002). Przygotowana dysertacja pt. „Soborowa wizja Kościoła jako *communio* na przykładzie życia i duszpasterskiej posługi księdza Zygmunta Trybowskiego”, w sposób rzetelny oddaje ducha Soboru Watykańskiego II, który inspirował wielu młodych kapłanów, także ks. Zygmunta, na co zwrócił uwagę Autor we wstępie, stawiając odważną, a w wielu miejscach pracy potwierdzoną świadectwami hipotezę: *życie i dzieło księdza Zygmunta Trybowskiego w zasadniczych kwestiach nakreśliły doktryna i duch II Soboru Watykańskiego. Przepojony miłością pasterz nie bał się uświęcać siebie i innych stosując wszystkie środki zbawienia*

(oraz idee pastoralne) wyeksponowane w dokumentach Magisterium. Spiwem łączącym jego gorliwą modlitwę i odważne apostołskie zaangażowanie było, zgodne z wolą Bożą, przyjęcie krzyża choroby i cierpienia, świadomie ofiarowane w intencji pewnego kapłana, którego dalsza postęga w Kościele była zagrożona odejściem ze stanu duchownego. Po dwudziestu latach od śmierci księdza Trybowskiego owoce jego poczyniń są wciąż widoczne, a całe dziedzictwo życia i duszpasterskiej postęgi nabiera znamion świętości, której cechy również określa soborowe i posoborowe nauczanie Kościoła (s.15).

Z uznaniem należy przyjąć podjęty temat badawczy oraz zgromadzony materiał źródłowy, wnikliwe analizy myśli teologicznej Kościoła okresu posoborowego, poszukiwanie i zasłuchanie w opinie świadków, a także gromadzenie dokumentów potwierdzających autentyczne życie Kościoła – Komunii, realizowane w konkretnych wspólnotach parafialnych. Tym bardziej jako czytelnik - kapłan diecezji bydgoskiej jestem wdzięczny Promotorowi pracy oraz Doktorantowi, za tak wnikliwe, subtelne i rzeczowe zaprezentowanie sylwetki śp. Ks. Zygmunta Trybowskiego, brata w kapłańskiej wspólnotcie – komunii, gorliwego i pełnego zawierzenia Bogu duszpasterza.

Ufam również, iż powyższa praca, może stanowić inspirację dla wielu współczesnych kapłanów, którzy zatroskani o własne wspólnoty parafialne, poszukują skutecznych wzorców postęgi duszpasterskiej i sprawdzonych metod pracy, które ożywiają życie religijne i świadomość jedności wiernych. Szerszym oddziaływaniem pracy i ukazanego modelu Kościoła jako *communio*, może być także nowe spojrzenie wiernych i całego społeczeństwa na wspólnotę wierzących i budzenie świadomości, iż istotą jego żywotności i owocowania jest bycie razem, podobnie jak w czasach postęgi ks. Zygmunta Trybowskiego, odnajdując własną tożsamość, żyjąc w konkretnej przestrzeni społeczno-politycznej. Jak cennie zauważa Doktorant w zakończeniu *sygnalizowane w niniejszej rozprawie przemiany społeczne (i przemiany w Kościele) sugerują, że trudno spodziewać się „powrotu” masowego Kościoła ludowego w postaci sprzed 30 czy 40 lat. Jednocześnie pozostaje „na stole” metoda, która od lat sprawdza się tam, gdzie Kościół „czyni się” komunią. (...) „Kościół księdza Trybowskiego” konkretyzuje się w postaci pielęgnowania najgłębiej pojętej koinonia: w ruchach kościelnych i nowych wspólnotach, które – przez wybranych ludzi – wzbudza Duch Ojca i Syna. Niewątpliwie, podstawą rozumianej przez tego kapłana eklezjalnej komunii były zrzeczenia wiernych. To one były i nadal będą dla Kościoła źródłem witalności i rozwoju (s. 308).*

Podając się oceny pracy, najpierw odniosę się do kwestii zaproponowanej struktury pracy, a następnie ocenie zostanie poddana warstwa treściowa, metodologiczna i formalna dysertacji.

1. Struktura pracy

Rozprawa doktorska ks. mgra lic. Piotra Wachowskiego liczy 435 stron, a jej struktura składająca się z dwóch części, stanowi spójną całość, poszczególne zaś rozdziały zostały uporządkowane w sposób logiczny, przemyślany i przejrzysty. Jak słusznie zauważył we wstępie Autor pracy *przyjęty w rozprawie podział na części i rozdziały, jest niedoskonały. Wybrane rozwiązanie, choć dyskusyjne (podział na część chronologiczną i problemową) pozwala jednak na „wyjście” poza schemat ściśle biograficzny. Życie głównego „bohatera” ewokuje bowiem – i to bardzo wyraźnie – kwestie, które w jego postędze miały znaczenie zasadnicze. Chodzi przede wszystkim o realizowaną przez księdza Trybowskiego cierpliwie i skutecznie eklezjologię komunii. Dlatego – być może z uszczerbkiem dla klarowności narracji – zdecydowano się na szersze podjęcie tej problematyki w części II (s. 15). Niestety Doktorant w znacznym stopniu poddał się schematowi biograficznemu, który dominuje nad refleksją i analizą teologiczną. Potwierdzeniem powyższej tezy jest chociażby obszerność części I, tj. 184 strony, wobec części II – 131 stron, z których ścisłą analizę teologiczną podjętego*

w temacie pracy zagadnienia soborowej wizji Kościoła jako *communio* znajdujemy w części II, w rozdziale II (s.211-232) rozdziale III (s.233-254) oraz IV (s.235-304). Czytając szczególnie wskazane rozdziały, można mieć odczucie, iż z każdym werselem Autor „wzbija się na skrzydłach myśli teologicznej, po czym niespodziewanie ląduje”, a warto byłoby rozwinąć podjęty wątek, co pozytywnie wpłynęłoby na zachowanie właściwej symetrii treści.

Dysertacja w swoim układzie nie budzi zastrzeżeń, a sporządzony spis treści oraz poszczególne tytuły rozdziałów i paragrafów zostały sformułowane poprawnie. W spisie treści (s. 3-6) wyodrębniono wykaz skrótów (s. 7); wstęp (s. 11-19); część I „ksiądz Trybowski-człowiek wiary i czynu” (s. 21-184), która dzieli się na rozdział pierwszy „Z Luzina w świat” (s. 21-45), rozdział drugi „Droga kapłańska” (s. 46-66), rozdział trzeci „Probostwo w Siemoniu” (s. 67-91), rozdział czwarty „Misja w Bydgoszczy” (s. 92-184); część II „W służbie Kościoła-Komunii” (s. 185-315), na którą składają się kolejne cztery rozdziały, tj. rozdział I „Marksistowski kolektywizm w opozycji do chrześcijańskiego personalizmu” (s. 187-210), rozdział II „Odnowiona – komunijna – wizja Kościoła po Vaticanum II, czyli eklezjologia *communio*” (s. 211-232), rozdział III „Proboszcz Trybowski w służbie komunii” (s. 233-254), rozdział IV „Wspólnoty, ruchy i grupy formacyjne jako przejaw eklezjalnej komunii” (s. 255-304); zakończenie (s. 305-315); aneks (s. 317-412); bibliografię (s. 413-428); streszczenie (s. 429-433); oraz abstrakt (s. 433-435).

We wstępie Autor w obszerny sposób charakteryzuje genezę i istotę zwołania przez papieża Jana XXIII Soboru Watykańskiego II, podkreślając nieoceniony wpływ na dzieje Kościoła, świata i poszczególnych wiernych. W tym krajobrazie myśli soborowych Doktorant skupia się nad ukazaniem nowego duszpasterskiego spojrzenia na podejmowane treści oraz roli duchownych i świeckich, którym Kościół nadaje podmiotowy charakter. Doktorant we wstępie poprawnie określa cel pracy, w której wykazuje, iż *pochodzący z kaszubskiego Luzina ksiądz Zygmunt Trybowski (1937-2002), którego duszpasterskie postępowanie było kształtowane w klimacie nauczania Vaticanum II, starał się możliwie najpełniej urzeczywistnić odnowioną wizję Kościoła (...) Przyjęte w tym czasie święcenia kapłańskie oraz cała późniejsza postępowanie duszpasterska to czas wdrażania soborowej reformy Kościoła. Ksiądz Trybowski przez wszystkie lata postęgi wiernie realizował, inspirowane przez Ducha Świętego, nauczanie Soboru w trosce o dobro powierzonych sobie ludzi, co zaowocowało dynamicznie funkcjonującymi parafiami w Siemoniu i Bydgoszczy. Ewidentnym „skutkiem” urzeczywistnianej przez niego soborowej (czyli komunijnej) wizji Kościoła-Wspólnoty jest bogactwo wspólnot, ruchów i stowarzyszeń, które nadal działają w fardońskiej parafii pw. MB Królowej Męczenników. Mogło tak się stać tylko dlatego, że ksiądz Trybowski wierzył w mądrość Kościoła-Matki oraz głęboko identyfikował się z eklezjologią Soboru (s. 14). Wstęp do pracy zawiera także poprawny opis treści omówionych w poszczególnych rozdziałach (s. 15-18), a także zawartości Aneksu (s. 18).*

Autor w sposób potwierdzający dobrą znajomość warsztatu pracy badacza, uzasadnia we wstępie do pracy dobór źródeł, dzieląc je na trzy zasadnicze „zbiory”. *Pierwszym z nich jest pisana (rękopiśmienna bądź drukowana) dokumentacja źródłowa, pozyskana podczas autorskiej kwerendy w archiwach kościelnych (...) oraz materiały (fotografie, dokumenty, pisma, druki ulotne, pamiątki osobiste) pozyskane od osób prywatnych. Część drugą źródeł tworzą dane, pozyskane przez autora drogą osobistych spotkań i wywiadów. (...) Trzeci dział źródłowy dla niniejszej dysertacji stanowi literatura przedmiotu (s. 18). Wykorzystana w pracy literatura obejmuje publikacje nie tylko z zakresu teologii, ale również filozofii, historii, polityki, geografii, co czyni pracę w pewnym wymiarze interdyscyplinarną.*

Doktorant poprawnie uzasadnił we wstępie metody, z których korzystał w pracy badawczej, mianowicie: *metoda zbierania, archiwizowania i analizy źródeł piśmiennych, dokumentów i fotografii oraz metoda ankiety-wywiadu*. W procesie pisania rozprawy użyto natomiast *metody analizy, krytyki i interpretacji piśmiennictwa (czyli metody analityczno-syntetycznej) oraz metody historycznej i porównawczej* (s. 18).

2. Treść rozprawy (ocena warstwy merytorycznej)

W warstwie merytorycznej materiał przedstawiony w rozprawie odpowiada podjętemu tematowi pracy, a całość analiz skupia się wokół jasno określonego problemu pracy, tj. ukazaniu soborowej wizji Kościoła jako *communio* na przykładzie życia i posługi ks. Zygmunta Trybowskiego. Autor wydobyl z materiałów źródłowych istotne kwestie podkreślające przenikanie ducha Soboru Watykańskiego II na duchowość Kapłana oraz dzieła duszpasterskie, które realizował.

Wartymi podkreślenia w tej części oceny pracy są jasne i zwięzłe wprowadzenia do poszczególnych części i rozdziałów pracy, prezentujące kolejne podejmowane zagadnienia, a także podsumowania, w których Autor nie boi się formułować wniosków oraz stawiać pytania, dla pogłębienia i wskazania perspektywy dla dalszej refleksji, np. s.184, 210, 274. 304.

Niezwykle cenną, a jednocześnie pracochłonną formą zastosowaną w rozprawie, było umieszczenie w przypisach krótkiej noty o osobie, która składała świadectwo życia ks. Zygmunta Trybowskiego. Potwierdza to zaangażowanie i rzetelność prowadzonej pracy badawczej, a także determinację do jak najbardziej całościowego ujęcia zagadnienia.

W sposób poprawny Doktorant wyjaśnia terminologię zarówno teologiczną, jak i filozoficzno-polityczną, wykazując tym samym umiejętność posługiwania się dobrym warształem pracy naukowej. Na uwagę zasługuje chociażby podjęta w pierwszym rozdziale części II charakterystyka środowiska społeczno-politycznego, w którym żył i posługiwał Bohater pracy. Autor bez większych problemów prezentuje marksistowską ideologię, opartą na kolektywizmie, aby w paragrafie 3 tegoż rozdziału (s. 201-210) precyzyjnie skonfrontować ją z chrześcijańską myślą personalistyczną, osadzoną, jak sam zauważa na wizji filozofa francuskiego Jacquesa Maritaina (s. 205). Zgodzić się należy z tezą Autora, który stwierdza, iż *odpowiedź na ten przygnębiający (ale realizowany wszystkimi środkami, jakimi dysponowało państwo) ideał „człowieka socjalistycznego” przynosi filozofia personalizmu chrześcijańskiego, którego pryncypia zostały wkomponowane w nauczanie Vaticanum II. Czasy, w których żył ksiądz Zygmunt Trybowski można określić mianem duchowej walki o dominium mundi.* (s. 187). Na gruncie polskim propagatorem myśli personalistycznej opartej na dowartościowaniu osoby był Karol Wojtyła, co doskonale ukazał Autor rozprawy, omawiając precyzyjnie ideę „uczestnictwa” rozumianej jako „współ-działania” człowieka w ramach wspólnoty oraz godności człowieka opartej na relacji „ja-ty” (s.207-208). Autor dysertacji w tej części pracy wykazał właściwą dla pracy naukowej znajomość interdyscyplinarną, popartą jasną analizą tekstów źródłowych.

Ważną częścią pracy jest usystematyzowanie i przedstawienie przez Doktoranta myśli Soboru Watykańskiego II i wizji Kościoła jako „*comunnio*”, roli i posługi kapłana oraz świeckich, co podejmuje już we wstępie do pracy (s. 11-14), a następnie rozwija w części II pracy. W analizie prowadzonej w rozdziale drugim, części II pracy, Autor prezentuje soborową wizję nowej eklezjologii, która jak stwierdza, powołując się na szereg publikacji *nie pojawiła się jednak jako swoistego rodzaju „deus ex machina”*. Była raczej wynikiem i ukoronowaniem ewolucji z góry stuletniej, której sens można streścić jako przejście od wizji Kościoła ujętego w kategoriach socjologiczno-prawnych jako *societas perfecta* do wizji Kościoła jako

communio sanctorum albo jako przejście od eklezjologii władzy (lub właściwie rozumianej „hierarchologii”) do eklezjologii *communio* – wspólnoty (s. 212-213). Doktorant w syntetyczny sposób ukazuje źródła biblijne oraz teologiczne, uzasadniające wypracowaną wizję Kościoła – Komunii, które znalazły swoje miejsce w poszczególnych tekstach soborowych, zwłaszcza w *Konstytucji dogmatycznej o Kościele*, *Konstytucji o liturgii świętej*, *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym*, *Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele*, *Dekrecie o formacji kapłanów*, *Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim*, *Dekrecie o misyjnej działalności Kościoła* oraz w *Dekrecie o postudze i życiu prezbiterów* (s. 212-215). Pewnym ubogaceniem pracy mogłoby być odniesienie w paragrafie 2. 3. *Cechy i elementy ruchu eklezjalnego* nie tylko do wizji Kościoła jako „*comunnio*” według wypracowanego modelu ks. Franciszka Blachnickiego, lecz zaprezentowanie innych modeli posoborowych wspólnot, które w podobny sposób wprowadzają w życie ideę „*comunnio*”, jak chociażby Ekipy Notre Dame, wspólnoty neokatechumenalne itp.

Kolejnym istotnym elementem konstytutywnym dla całościowego spojrzenia na soborową wizję Kościoła – Komunii, który w sposób uporządkowany zaprezentował Doktorant, jest materiał zgromadzony w rozdziale III i IV części drugiej rozprawy. Autor korzystając z klasyfikacji ks. bpa Wiesława Śmigła, zamieszonej w książce pt. *Eklezjalność zrzeseń religijnych*”, właściwie grupuje poszczególne inicjatywy duszpasterskie, które powstały w czasie posługi ks. Zygmunta Trybowskiego w Parafii pw. Matki Bożej Królowej Męczenników w Bydgoszczy. W sposób syntetyczny w omawianym fragmencie pracy, zostały przedstawione kolejno, grupy, wspólnoty, ruchy, stowarzyszenia oraz inne inicjatywy duszpasterskie. Pewne zastrzeżenie pojawia się po lekturze materiału zgromadzonego w paragrafach 4. 1. 30., 4. 1. 31., 4. 1. 32., 4. 1. 33., 4. 1. 34., 4. 1. 37., 4. 1. 38., 4. 1. 40., bowiem opisane inicjatywy podejmowane we wspólnocie Parafii MB Królowej Męczenników w Bydgoszczy w większości są współczesne, często związane z pomysłem kolejnych księży wikariuszy pracujących w określonym czasie w omawianej Parafii. Ciekawym zaszeregowaniem i wyszczególnieniem jest również opis działania Biura Parafialnego (par. 4. 1. 15) oraz Pracowników Kościoła, tzw. kościelnych (par. 4. 1. 20), co podkreśla podmiotowy i silnie personalistyczny charakter rozumienia wizji komunii we wspólnocie parafialnej.

Autor w materiale badawczym nie boi się także poruszać kwestii trudnych, wykazując tym samym odpowiednie przygotowanie merytoryczne, uwzględniające krytykę źródeł. W paragrafie 4. 1. 24. opisuje działalność *Stowarzyszenia Służby Charytatywnej im. bł. Urszuli Ledóchowskiej*, odwołując się jednocześnie w przypisie do źródeł procesowych, wyjaśniających nieprawidłowości działania w/w stowarzyszenia.

Podsumowując tę część oceny rozprawy, należy podkreślić jej mocną stronę merytoryczną, pozytywnie wpisującą się w nurt refleksji pastoralno-teologicznej.

3. Metoda dysertacji (ocena warstwy metodologicznej)

Dysertacja, jak już zostało to szczegółowo omówione w części pierwszej recenzji, w swojej strukturze nie budzi wątpliwości, układ jest przejrzysty, a poszczególne podpunkty każdego rozdziału są uszczegółowieniem treści zapowiedzianych tytułami rozdziałów. Wstęp do pracy został przygotowany poprawnie i zgodnie z podstawowymi zasadami metodologii. Całość dopełnia obszerne zakończenie, w którym Autor podsumowuje i wylicza najważniejsze aspekty życia i posługi ks. Zygmunta Trybowskiego, które wyraźnie wpisują się w soborową wizję Kościoła jako „*comunnio*” (s. 305-315). Doktorant w zakończeniu prezentuje także pewne nowe wnioski pastoralne, wynikające z aktualnego kontekstu społeczno-politycznego, w jakim funkcjonuje

współcześnie Kościół katolicki. Z założenia metodologicznego w zakończeniu nie powinny pojawiać się raczej kwestie nowe oraz odwołania do publikacji i dokumentów nauczania Kościoła, które wcześniej nie były cytowane w pracy (patrz przypis 681-696), aczkolwiek wnioski na przyszłość wyrażony przez Autora w słowach: *historia parafii pw. Matki Boskiej Królowej Męczenników w Bydgoszczy i całe życie jej założyciela są zapisem wspólnotowego modelu Kościoła i formacji do dojrzałego chrześcijaństwa. Należy żywić nadzieję, że w dzisiejszych czasach model ten zachowuje aktualność, wzywa do aggiornamento i pozostaje impulsem do rozwoju Kościoła dziś i jutro* (s. 312) stanowi pewne usprawiedliwienie.

Cennym ubogaceniem pracy jest zgromadzony przez autora materiał źródłowy, oparty na metodzie zbierania, archiwizowania i analizy źródeł piśmiennych, dokumentów i fotografii oraz metoda ankiety-wywiadu. W procesie pisania rozprawy użyto natomiast metody analizy, krytyki i interpretacji piśmiennictwa (czyli metody analityczno-syntetycznej) oraz metody historycznej i porównawczej (s. 18). Doktorant wykazał się dobrą znajomością zastosowanych metod i narzędzi badawczych, w sposób rzetelny i sumienny, a jednocześnie obiektywnie analizuje źródła oraz poddaje je naukowej krytyce (np. s. 73-74). Szczególnie docenić należy również zastosowaną formę zapisu kursywą wypowiedzi osób, które składały „świadczenia”, zaś cytowanie publikacji zostało zapisane w formie tradycyjnej. Taka formuła powoduje dużą przejrzystość w tekście. Autor w zakończeniu pracy, omawiając Aneksy wyjaśnia, iż zamieszczono w nim wybraną dokumentację (dokumenty szkolne, dekrety, korespondencja, fotografie), związaną z biografią księdza Zygmunta Trybowskiego. Pokazny jest zbiór świadectw o księdzu Zygmuncie, które zgodzili się złożyć jego krewni, przyjaciele i bliscy współpracownicy, przede wszystkim zaś parafianie z Bydgoszczy, którym tak wiernie służył. Dlatego najobfitszą część stanowią wypowiedzi, wspominające tego kapłana już po jego śmierci (s. 315). Warto w tym miejscu wspomnieć o konieczności zachowania całości materiału źródłowego, pochodzącego z wywiadów w archiwum Autora, a także jego dostępności w przyszłości. Dla pewnego uporządkowania, poszczególne wypowiedzi mogły zostać odpowiednio ponumerowane, aby jednocześnie w tekście pracy wskazać sygnaturę i miejsce dostępu. Podobna kwestia dotyczy umieszczonych w pracy i aneksie zdjęć i fotokopii dokumentów, które zgodnie z wymogami powinny być opisane w formie wskazania źródła i autora.

Na uwagę zasługuje poprawnie sporządzona bibliografia, która podzielona jest na wykorzystane w pracy I. Źródła: A. Dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła (2 pozycje); B. Dokumenty papieskie (14 pozycji); C. Dokumenty archiwalne (5 działów); D. Rozmowy, wywiady, świadectwa świadków (52 pozycje); II. Literatura przedmiotu (118 pozycji); III. Literatura pomocnicza-periodyki (28 pozycji); IV. Adresy stron internetowych (30). Zgromadzona bibliografia świadczy o pracowitości i wnikliwości w poszukiwaniach Autora, a zarazem o dobrym przygotowaniu przez niego warsztatu pracy naukowej. W prezentowanej bibliografii oraz wykazie skrótów Autor pominął kilka publikacji, np.:

- s. 236 Komisja Apostolska Świeckich Konferencji Episkopatu Polski w *Dyrektorium Apostolstwa Świeckich* (2.06.1969r) skrót DAS,

- przypis 467: Dekret o formacji kapłanów „*Optatum totius*”, w: Sobór Watykański II. Dalej skrót: OT.

- przypis 473: Dekret o postudze i życiu prezbiterów „*Presbyterorum ordinis*” w: Sobór Watykański II. Dalej skrót: PO.

W znacznej mierze w odniesieniu do przypisów nie ma zastrzeżeń, choć i tutaj pojawiają się pewne nieścisłości i brak konsekwencji zapisu odnośników. Jak chociażby przywołany powyżej zapis: dalej skrót OT lub PO oraz odwołanie do dokumentów

Soboru Watykańskiego II raz w tekście, innym razem w przypisie np. s. 206, 214-215. Na stronie 93 dysertacji pojawia się cytowanie ze źródła: wikipedia, co budzi pewną wątpliwość prawdziwości danych.

Pomimo wykazanych drobnych błędów, należy uznać iż praca od strony metodologicznej, została przygotowana poprawnie, język jest zrozumiały, choć w niektórych momentach pojawiają się wątki bardzo refleksyjne, zabarwione emocjami i narracją swoistą dla tekstów homiletycznych. Formułowane wnioski i postulaty są poprawne, niekiedy wyważone, innym razem odważne. Przytoczone cytaty i parafrazy dobrane są prawidłowo i logicznie, tworząc zwartą całość pracy.

4. Ocena edycyjnej warstwy rozprawy doktorskiej

Rozprawa ks. mgra lic. Piotra Wachowskiego jest poprawna od strony formalnej, wydruk przygotowany jest starannie, choć pojawiły się pewne mankamenty, wymagające korekty. Takim jest chociażby pojawienie się pustych stron w pracy (s. 181-182, 399-400, 417-418).

Na uznanie zasługuje staranność przepisywanych wywiadów, świadectw osób, a także dokumentów. W tej materii Autor wykazał się rzetelnością i odpowiedzialnością, aby nie zniekształcić materiału źródłowego.

Jak już zostało to podkreślone powyżej język jest komunikatywny i czytelny, a lektura nie nudzi i dostarcza czytelnikowi pozytywnych wrażeń. Autor w wielu miejscach prowadzi własną refleksję nad prezentowanym zagadnieniem, co podnosi poziom naukowego opracowania. Trzeba podkreślić dobre i solidne przygotowanie i przedstawienie merytoryczne treści, a w ocenie edytorskiej poprawie podlega jedynie błąd umieszczania na końcu wersetów pojedynczych liter bądź cyfr (pojawia się to nagminnie w pracy). Biorąc pod uwagę perspektywę publikacji omawianej pracy, która może stanowić cenny materiał źródłowy, zarówno dla Kościoła lokalnego, jak również ważny głos w refleksji teologiczno-pastoralnej, należałoby dokonać korekty, uwzględniając wskazane w recenzji uwagi, zastrzeżenia i sugestie.

5. Wniosek końcowy

Uwzględniając wszystkie aspekty opiniowanej pracy stwierdzam, że rozprawa doktorska ks. mgra lic. Piotra Wachowskiego pt. „Soborowa wizja Kościoła jako *communio* na przykładzie życia i duszpasterskiej posługi księdza Zygmunta Trybowskiego”, napisana w Katedrze Teologii Systematycznej pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Jana Perszona, zarówno pod względem merytorycznym, metodologicznym oraz formalnym spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim. Autor wykazał się znajomością źródeł i literatury przedmiotu, umiejętnością jej interpretacji i ukazania własnych wyników badań. Trafnie dobrał metody badawcze i poprawnie się nimi posługiwał. W interpretacji prezentowanych treści wykazał się obiektywizmem i naukową bezstronnością.

W myśl obowiązujących przepisów, występuję z wnioskiem do Rady Dyscypliny Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu o dopuszczenie ks. mgra lic. Piotra Wachowskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ks. prof. UAM dr hab. Mirosław Gogolik
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Teologiczny - Zakład Teologii Praktycznej